

kolunun koruduğu, üzerinde bir Türk bayrağının dalgalandığı Türk Mezarı ile ünlü Ca'ber Kalesi de Rakka muhafazasının sınırları içinde ve Rakka şehrinin 50 km. batısındadır. Meşhur astronomi âlimi Bettâ'nî ve Rakka'ya yerleşen sahâbîler, tâbîn ve daha sonraki nesillere mensup fakih ve muhaddisler hakkında bir eser yazan Muhammed b. Saîd el-Kuşeyrî (bk. bibl.) şehirde yetişen meşhur âlimlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Muhammed b. Saîd el-Kuşeyrî, *Târîhu'r-Rakka* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Dimaşk 1419/1998, tür.yer.; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 75-76; İbn Havkal, *Şûretü'l-arz*, s. 225-226; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 15-16, 58-60; İzzeddin İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-haîre fi zikri ümerâ'i's-Sâm ve'l-Cezire* (nşr. Yahyâ Zekeriyâ Abbâre), Dimaşk, ts. (Vizâretü's-sekâfe), III/1, s. 69-82; Guy le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 101-102; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyâlete: 1550-1650*, İstanbul 1978, s. 164-165; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, bk. İndeks; Murat Çelikdemir, "Osmanlı Devletinin Rakka İskân Politikasında Önemli Bir Kaynak: Mühimme Defterleri", *Birinci Orta Doğu Semineri Bildiriler*, Elazığ 2004, s. 345-356; a.mlf., "Rakka Mukavelesi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/1, Gaziantep 2002, s. 245-258; Ömer el-Hammûd, "er-Rakka fi 'ah-di'r-Reşid", *et-Türâşu'l-'Arabî*, sy. 39-40, Dimaşk 1990, s. 111-116; Me'mûn el-Fehâm, "Teves-sü'u Medîneti'r-Rakka ve't-türâşu'l-'umrânî", *BEO*, XLI-XLII (1993), s. 199-218; Mustafa el-Hassûn, "el-Rakkatân", a.e., XLI-XLII (1993), s. 220-238; Kâsım Tuveyr, "el-Mevâkı'u'l-eşeriyye fi'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Cezireti's-Sûriyye", a.e., XLI-XLII (1993), s. 247-256; a.mlf., "Raqqa", *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, New York 1997, IV, 404-407; E. Honigmann, "Rakka", *IA*, IX, 607-610; M. Meinelcke, "al-Rakka", *El²* (İng.), VIII, 410-414.

GÜLAY ÖĞÜN BEZER

RAKS

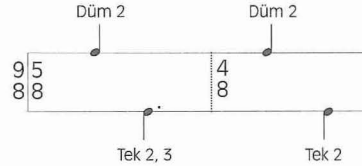
(bk. OYUN; SEMÂ).

RAKS AKSAĞI

Türk müzikisi usullerinden.

Türk müzikisinin dokuz zamanlı usullerinden biridir. Bir beş zamanla bir dört zamanın, diğer bir ifadeyle bir Türk aksağı ile bir sofyanın birbirine eklenmesinden meydana gelmiştir. Usul bu terkiбіyle aksak usulünün teşekkül bakımından tam tersidir. Çünkü aksak usulü 4 + 5 = 9 şeklinde, raks aksağı ise 5 + 4 = 9 yapısındadır. Çok kullanılmış usullerden olmamakla beraber şarkılarda, ilâhilerde, Bektaşî ne-

feslerinde, bazı saz semâilerinin dördüncü hânelerinde, bazı oyun havalarında daha çok sekizlik mertebede (9/8) kullanılmıştır. Özel ritmik yapısıyla dikkat çeken raks aksağı usulü hareketli ve daha çok küçük formülü eserlerde tercih edilmiştir. Usul darblarının birincisi kuvvetli, ikincisi yarı kuvvetli, üçüncüsü kuvvetli, dördüncüsü zayıftır.

Kadızaade Tanbûrî Mustafa Çavuş'un, "Dök zulfünü meydâne gel" mısraıyla başlayan hisar-bûselik ve Fâize Ergin'in, "Kız sen geldin Çerkeş'ten" mısraıyla başlayan nihâvend şarkıları, Sadettin Kaynak'ın, "Benim yârim gelişinden bellidir" mısraıyla başlayan hicaz türküsü; Muallim İsmail Hakkı Bey'in, "Niçin sevdim ben seni" mısraıyla başlayan hicazkâr köçekçesi; Zeki Altun'un, "Aşk bağına girsen eğer" mısraıyla başlayan sabâ ilâhisi; Ahmet Hatiboğlu'nun, "Pîr dîvânına uğradım" mısraıyla başlayan uşşak nefesi bu usulle ölçülmüş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suphî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1935, II, 46-48; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 101; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velvelleri*, İstanbul 2006, s. 652-653.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

RAMAZAN

(رمضان)

Oruç tutmanın farz olduğu hicrî yılın dokuzuncu ayı.

Sözlükte "günün çok sıcak olması, güneşin kum ve taşları çok ısıtması, kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması" anlamlarındaki ramad masdarından veya "güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer" mânasındaki ramdâ kelimesinden türeyen ramazân kamerî yılın şâbandan sonra, şevvalden önce gelen dokuzuncu ayının adıdır. "Yaz sonunda ve güz mevsiminin başlarında yağış yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur" anlamındaki ramadî kelimesinden ya da "kılıcı veya ok demirini inceltip keskinleştirmek için iki yalçın taş arasına koyup dövmek" anla-

mindaki ramd masdarından türediği de ileri sürülmüştür. Genellikle "şehir" (ay) kelimesine izâfe edilip şehru ramazân şeklinde kullanılır. Zayıf bir hadise (Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, IV, 201-202; Ebû'l-Ferrec İbnü'l-Cevzî, II, 187) ve bazı tâbîn sözlerine dayanan bir kısım âlimler ramazanın Allah'ın isimlerinden biri olduğunu, dolayısıyla "ay" kelimesini zikretmeksizin veya oruç ayının kastedildiğine dair bir karîne olmadan tek başına kullanılmasının câiz olmadığını ileri sürmüştür de bu görüş çoğunluk tarafından isabetli bulunmamıştır. Buhârî ve Nesâî birer bab ayırarak ramazan kelimesinin tek başına geçtiği hadisleri zikretmişlerdir (Buhârî, "Şavm", 5; Nesâî, "Şıyâm", 6). Bu ayın İslâm'dan önce Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) döneminde "deymur" veya "zeymur" diye adlandırılıp senenin bu ayla başlatıldığı, Arab-ı âribe döneminde de "nâtik" veya "nâfik" ismiyle anıldığı, ramazan isminin ise hicrî takvimde yer alan diğer ay isimleriyle birlikte Arab-ı müsta'ribe devrinde kullanılmaya başlandığı, İslâmiyet'in ortaya çıktığı dönemde de Araplar'ın bu isimleri kullanmakta olduğu nakledilir. Bazı kaynaklarda, bu isimlerin milâdî V. yüzyılın başlarında Hz. Peygamber'in beşinci dedesi Kilâb b. Mürre tarafından belirlendiği kaydedilmektedir. Klasik kaynaklarda "ramazânü'l-muazzam" olarak da adlandırıldığı belirtilen bu ay (Kalkaşendî, II, 405) Osmanlı belgelerinde (ن) kısaltmasıyla gösterilmiş ve "mübarek, şerif, mükerrem" gibi sıfatlarla birlikte yazılmıştır.

Kaynaklarda bu aya ramazan adının niçin verildiği hakkında farklı açıklamalar yer alır. En fazla kabul gören yoruma göre bu ay rastladığı mevsim gereği çok sıcak ve yakıcı bir özelliğe sahip olduğu için bu adla anılmıştır. Kamerî takvimde yer alan "cumâdâ" ve "rebî" gibi ay adlarının da belirli mevsimlere ve hava şartlarına işaret etmesi bu açıklamayı destekler niteliktedir (bk. CEMÂZİYELEVVEL; REBİÜLEVVEL). Kamerî aylar belirli mevsimlerde sabit olmayıp farklı mevsimleri dolaştığı için bu izahı benimseyen bilginler, Araplar'ın kamerî ayların eski adlarını değiştirirken her aya tesadüf ettiği zamanın özelliğine göre isim verdiklerini, ramazan isminin konulmasının da şiddetli sıcaklığın hüküm sürdüğü bir mevsime denk geldiğini belirtir. Bazı kaynaklarda Araplar'ın bu isimleri tesbit ederken soğuk ve sıcak aylara göre yer değiştirdiğini bilmedikleri kaydedilmektedir (Mes'ûdî, II, 204). Ancak kamerî ayların mevsimlerle irtibatında Araplar'ın nesî uygulamasını da göz önünde bu-

lundurmak gerekir (Cevâd Ali, VIII, 459-462). Nitekim kaynaklar, Araplar'ın haram aylarla ilgili kuralların getirdiği kısırlamalardan kurtulmak ve hac merasimini daha uygun iklim şartlarında yapmak amacıyla nesî uygulamasına gittiklerini, bunun için bir taraftan ayların yerlerini değiştirirken bir taraftan da seneyi iki veya üç yılda bir on üç aya çıkararak güneş takviminde olduğu gibi ayların her zaman belirli mevsimlere denk gelmesini sağladıklarını bildirmektedir.

Ramazân kelimesinin kök anlamıyla ilgili olarak oruç tutulan bu ayda açlık ve susuzluğun etkisiyle insanın içinin yandığı, orucun hararetiyle günahların yakıldığı, güz yağmurlarının yeryüzünü yıkadığı gibi ramazân orucunun da müminleri günahlardan yıkayıp temizlediği için aya bu ismin verildiği yönünde bazı kitaplarda yer alan açıklamaların ise İslâm'dan sonra orucun etkilerine bakılarak yapılan ve tarihî bilgilerle pek örtüşmeyen yakıştırmalar olduğu anlaşılmaktadır; çünkü hicrî takvimde yer alan ay isimlerinin İslâm'dan önce konulduğunda şüphe yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve değerine vurgu yapılan yegâne ay ramazân ayıdır. Orucun farz kılındığını bildiren âyetlerin hemen ardından ramazânın insanlara doğru yolu gösteren ve hakkı bâtıldan ayıran Kur'an'ın indirildiği ay olduğu belirtilir ve bu aya ulaşanların oruç tutması emredilir (el-Bakara 2/185). Hadis kaynaklarında da Hz. Peygamber'den nakledilen, ramazân ayının fazileti, başlangıcının ve sonunun nasıl tesbit edileceği, süresi ve bu aya mahsus ibadetlerle ilgili çok sayıda rivayet yer almaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "rmâ" md.). Klasik ve çağdaş literatürde ramazâna dair hadisleri derleyen müstakil eserler mevcuttur (bk. bibl.). Resûl-i Ekrem, "mübarek bir ay" olarak nitelendirdiği ramazân ayı girdiğinde cennet kapılarının açılıp cehennem kapılarının kapandığını ve şeytanların bağlandığını (Buhârî, "Şavm", 5; Müslim, "Şıyâm", 1, 2), inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazân orucunu tutan kişinin geçmiş günahlarının bağışlanacağını (Buhârî, "Şavm", 6; Müslim, "Müsâfirîn", 175) haber vermektedir. Nitekim rivayetler ramazân geldiğinde Resûlullah'ın mânevî yaşantısında farkedilecek derecede bir değişiklik meydana geldiğini, bu ayda Cebrâil ile buluşup karşılıklı Kur'an okuduklarını, özellikle bu günlerde onun cömertliğinin doruk noktasına ulaştığını (Buhârî, "Şavm", 7; Müslim, "Fezâ'il", 50), ramazân ayının son on günü girdiğinde onun geceleri ihya edip

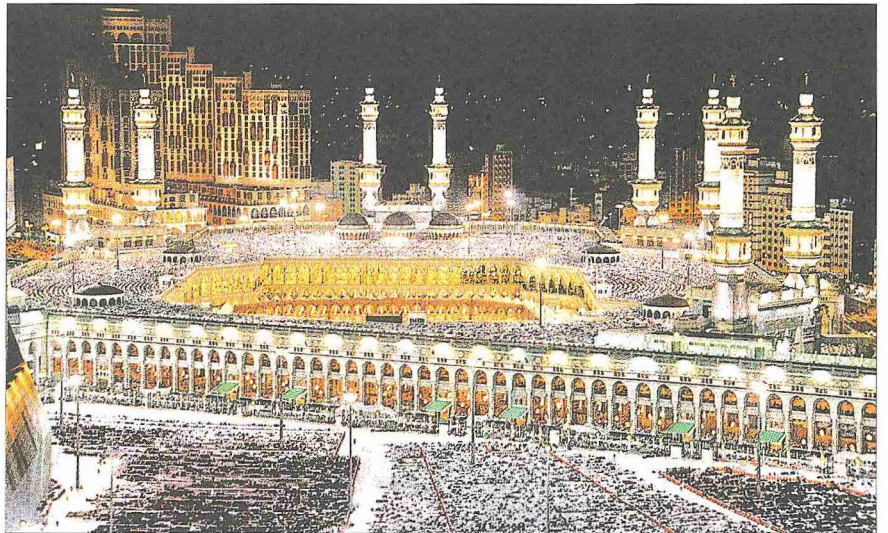
ev halkını uyandırdığını ve kendisini tamamen ibadete hasrederek eşleriyle ilişkisini kestiğini (Buhârî, "Leyletü'l-İkâd", 5; Müslim, "İtikâf", 7, 8) bildirmektedir.

Müslümanlarca sabır, ibadet, rahmet, mağfiret ve bereket ayı olarak kabul edilen, büyük bir coşku ve heyecanla karşılanan ramazânın başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir: 1. Kur'an-ı Kerim bu ayda indirilmeye başlanmış olup âyet ve hadislerde bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilen (el-Kadr 97/3; Nesâî, "Şıyâm", 5) Kadir gecesi de bu ayın içindedir. Bir âyetle Kur'an'ın ramazân ayında, bir başka âyetle mübarek bir gecede, bir diğerinde Kadir gecesinde inmeye başladığı haber verilmektedir (el-Bakara 2/185; ed-Duhân 44/1-3; el-Kadr 97/1). Kadir gecesi ramazân içinde mübarek bir gece olduğundan âyetler arasında bir çelişki yoktur. 2. İslâm'ın beş şartından biri olan oruç bu ayda tutulur (el-Bakara 2/183-185; Buhârî, "Şavm", 1; Müslim, "İmân", 8). 3. Hz. Peygamber'in inanarak ve sevakını Allah'tan bekleyerek kılan kişinin geçmiş günahlarının bağışlanacağını bildirdiği ve kendisi de bizzat kılarak ümmeti için sünnet olduğunu gösterdiği (Buhârî, "Şalâtü't-terâvîh", 1, 2; Müslim, "Müsâfirîn", 173-178) teravih namazı bu aya mahsus ibadetlerdendir. 4. Malî bir ibadet olan fitrenin (fitır sadakası) bu ayın sonunda ve bayramdan önce ödemesi gerekir. Bu ayda yapılan diğer yardımların da öteki aylara göre daha sevap ve faziletli olduğuna dair hadisler vardır

(Buhârî, "Şavm", 7; Müslim, "Fezâ'il", 50; Tirmizî, "Zekât", 28). Bu sebeple, ramazânda ödenmesi gerekli olmamakla birlikte müslümanlar zekâtlarını bu ayda ödemeyi âdet haline getirmişlerdir. 5. Bu ayın sonunda itikâfa girmek sünnettir. Kaynaklar Resûl-i Ekrem'in ramazânın son on gününde itikâfa girdiğini ve bu âdetini vefatına kadar devam ettirdiğini, onun ardından hanımlarının da itikâfa girdiğini (Buhârî, "İtikâf", 1; Müslim, "İtikâf", 5) haber vermektedir. 6. Bazı hadislerde bu ayda umre yapanın hac sevabı alacağı (Buhârî, "Umre", 4; Müslim, "Hac", 221-222), diğer ibadet ve amellere de öteki aylara göre daha çok mükâfat verileceği (*Müşned*, I, 224, 338-339; II, 75, 131) bildirilmiştir. 7. Kur'an ayı denilen ramazân ayında çokça Kur'an okuyup tefekkür etmek müstehap kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in Cebrâil ile karşılıklı Kur'an okumasına dayanan mukabele uygulaması da bu aya mahsus geleneklerdendir.

Ramazân ayının girmesi orucun vücûb sebebini oluşturduğundan bu ayın başlangıç ve bitişinin nasıl tesbit edileceği hususu fıkıh kitaplarında geniş biçimde incelenmiş, günümüz şartlarında bu konuda izlenebilecek yöntemlerin belirlenip müslümanlar arasında birliğin sağlanması amacıyla toplantılar düzenlenmiştir (bk. HİLÂL). Her zaman sevinç ve coşkuyla karşılanan ramazân ayında çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede ülkemizde ve İslâm dünyasında ramazâna has

Mescid-i Harâm'da bir ramazân gecesi

birçok dinî ve sosyal içerikli gelenek oluşmuştur. Camilerde kandillerin yakılması, minareler arasına mahya kurulması, iftar davetleri, ihtiyaç sahiplerine yardımların arttırılması sokaklarda davul çalınıp mâniler söylenerek sahur vaktinin halka duyurulması, ramazan gecelerinde oyun ve eğlencelerin tertiplenmesi, ramazana has yiyeceklerin hazırlanması gibi uygulamalar farklı şekillerde de olsa varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "rmd" md.; *Müsned*, I, 224, 338-339; II, 75, 131; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *el-Eyyâm ve'l-leyâlî ve's-şühûr* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1400/1980, s. 45-46; İbn Ebû'd-Dünyâ, *Fezâ'ilü ramazân* (nşr. Abdullah b. Hamed el-Mansûr), Riyad 1415; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 204-208; Bîrûnî, *el-Âşâ-rû'l-bâkiye 'anî'l-kurûnî'l-hâliye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 60-63, 68-69, 325, 331-333; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, IV, 201-202; a.m.f., *Fezâ'ilü'l-evkât* (nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî), Mekke 1410/1990, s. 135-324; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, I, 247-250; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), [baskı yeri yok] 1403/1983 (Dârü'l-fikr), II, 187; Fâhreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb: el-Tefsîrû'l-kebir*, Beyrut 1410/1990, V, 89-90; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), II, 401-407; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Beyrut, ts. (Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 255-256; X, 254-255; Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, *Fezâ'ilü's-şühûr ve'l-eyyâm* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 44-54; Mahmûd Şük-ri el-Âlûsî, *Bulâğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), III, 76-80; El-malîlî, *Hak Dini*, I, 642-644; IV, 2529-2531; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 454-462; S. D. Goitein, *Studies in Islamic History and Institutions*, Leiden 1968, s. 90-110; a.m.f., "Zur Entstehung des Ramadân", *Isl.*, XVIII/3-4 (1929), s. 189-195; Enis Feriha, *Esmâ'ül-eşhûr ve'l-aded ve'l-eyyâm ve tefsîrû me'ânihâ*, Trablus 1988, s. 73-75; M. Plessner, "Ramadân", *EJ*² (Ing.), VIII, 417-418; "Rûyetü'l-hilâl", *Mv.F.*, XXII, 22-40; "Ramazân", a.e., XXIII, 140-146; A. Neuwirth, "Ramadân", *Encyclopaedia of the Qur'ân* (nşr. J. D. McAuliffe), Leiden 2004, IV, 338-348.

HACI MEHMET GÜNAY

Kültür ve Edebiyat. Ramazanla birlikte sosyal hayatta görülen hareketlilik ve değişimler kültür, edebiyat ve sanat dünyasına yansımış ve bir ramazan folkloru ortaya çıkmıştır. Ramazan, divan edebiyatında ramazâniyye ve bayramiyye gibi şiir türleri yanında kaside ve gazellerden beyit ve müfredlere kadar değişik formlarda estetik yönleriyle yer bulmuştur. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında ise ramazanın yansımaları daha çok didaktik örneklerle ortaya konmuştur. Batı tesiri altında gelişen yeni Türk edebiyatında da ramazana dair şiir, fıkra, hâtıra, deneme,

mektup türlerinde zengin bir edebî birikim bulunmaktadır.

Edebî eserlere ramazanla ilgili olarak yansımış bulunan uygulamaları hilâlin görül-
düğünü ve ramazanın başladığını ilân için atılan toplar, yakılan mahyalar ve uçurulan kandiller, ramazanda dolup taştan camiler, vaazlar, türbe ve kabir ziyaretleri, cami ve evlerde okunan mukabeleler, selâtin camileri avlularında açılan ramazan sergileri, çarşı ve pazarlar, iftar ziyafetleri, sahur yemekleri, ramazanın etkilemesiyle öne çıkan Bektaşîler, tiryakiler, ramazan mollaları, ramazan mânileri, hırka-i şerif ziyareti, Kadir alayları, Kadir gecesi ve bayram kutlamaları olarak kaydetmek mümkündür.

Ramazana ait edebî örnekler bazan müstakil eserlerde, bazan da farklı konularda yazılmış kitaplarda ayrı başlıklar altında yer almıştır. Ramazan ve oruçla beraber teravih, mukabele, Kadir gecesi ve faziletleri, bayram, fitır sadakası gibi konular dinî-tasavvufî mesnevilerle din, ahlâk ve âdâb gibi konularda bilgi veren eserlerde ve manzum ilmiyal kitaplarında ele alınmıştır. XV. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış manzum bir ilmiyal olan Devletoğlu Yûsuf'un *Vikâyenâme'si*, Hatiboğlu Mehmed'in *Bahrû'l-hakâik* adlı mesnevisinin ikinci bölümü, İbrâhîm Tennûrî'nin *Gülzâr-ı Ma'nevî'sinin* 100 beyitlik "Beyân-ı Savm-ı Ma'nevî" bölümüyle Nahîfî'nin *Fazilet-i Savm* adıyla neşredilen mesnevisi bu tür eserler hakkında fikir veren örneklerdendir.

İftar ve sahur sofralarından ziyaret edilecek camilere ve çeşitli ramazan âdetlerine kadar geniş bir alanı içine alan ramazan destan ve mânileri ramazan edebiyatına ayrı bir renk katmıştır. Eyüplü Mustafa Şükrü'nün *Ramazân ve Bayram Davulcusu* (İstanbul 1338 r./1340), Mehmed Halid Bayr'nın *Bekçi ve Ramazan*

Manileri (İstanbul 1959), Âmil Çelebioğlu'nun *Ramazannâme'si* (İstanbul 1973), M. Sabri Koz'un *Bekçi Baba: Ramazan Fasılları* (İstanbul 1998) adlı derlemesi bu gibi destan ve mânileri ihtiva etmektedir.

Dinî Türk müzikisinde önemli bir yer tutan ramazan ilâhileri de güfteleri itibariyle bu edebiyatın türleri arasında yer alır (bk. RAMAZAN İLÂHİSİ). Adında latife, letâif, fıkra gibi kelimelerin bulunduğu kitaplarda ramazanla ilgili fıkralar yer almaktadır. Bunların birçoğu ramazan fıkraları genel başlığı altında bir araya toplanarak yayımlanmıştır. Mehmed Hilmi b. Osman'ın *Ramazân Geceleri Eğlenceleri* (İstanbul 1326) ve *Gülünçlü Letâif-i Ramazân*'ı (İstanbul 1327), Fikret Madaralı'nın *Top Patladı Oruç Bozuldu* adlı eseri (İstanbul 1948), Selahattin Güngör'ün *Ramazân Fıkraları* ile (İstanbul 1954) Mahmut Bayraktaroğlu'nun *Ramazân Fıkraları* (İstanbul 1966) bunlar arasında sayılabilir. Bu tür eserlerde Bektaşî, Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, tiryaki, ramazan mollası (ramazan ayında cerre çıkan medrese talebesi) gibi tiplere izâfetle anlatılan fıkraların yanı sıra daha genel anlamda kişi ve olaylara bağlı olarak anlatılan fıkralar da vardır.

Tezkere, risâle, tebrik ve davetiyeler de ramazandan bahseden edebî eserler arasında zikredilmelidir. Nâmık Kemal'in *Tasvîr-i Efkâr*'da neşrettiği 1283 (1867) ramazanına ait müşahedelerini aktaran *Ramazân Mektubu* türün en tanınmış örneğidir. Nurefşan Çağlaroğlu'nun derlediği, çocukların ramazana ait duygularını aktaran *Ramazân Mektupları* (İstanbul 2004) türün yeni bir boyutunu oluşturmaktadır.

Hâtırat türü eserlerde ramazanla ilgili zengin malzeme bulunmaktadır. Çaylak Tevfik'in *İstanbul'da Bir Sene* (1299-1300), Semih Mümtaz S.'nin *Tarihimiz*

Medine'de
ramazan topu

